

УДК 304.930.1

ГУМАНІСТИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Р. М. Богачев

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
wbox13@gmail.com*

Рефлексія практик сучасного суспільства та дослідження теоретичної основи концепції сталого розвитку дозволяє розкрити проблеми поставання гідної людини в гідному суспільстві, обґрунтувати кризу «кризового способу життя» людини як суб'єкта процесу історіотворення в умовах сьогодення.

Генезис категорії «розвиток» та розгляд історичного прогресу як процесу перетворення людини із засобу суспільного розвитку в його самоціль; окреслення основних цінностей гуманістично орієнтованого суспільства та визначення проблем гуманізації суспільного життя на теоретико-методологічній основі творчого підходу дозволяє визначити засадничі принципи, механізми та засоби стимулювання цивілізаційного вибору напряду поставання людини в координатах «істини-добра-краси-корисності», тобто творчості як «корисного здійснення блага через істину у красі» у всезагальній формі.

Револьюційна зміна самого способу відношення людини до себе, діалог, співробітництво як основа суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, поліфонія суб'єктно-суб'єктних взаємовідносин в царині «живого спілкування» стають реальними принципами планування, реальної організації економіки, реальними принципами інженерно-технічної думки, організації школи та всіх інших інституцій – реальним принципами продукування загальнолюдської культури, суспільного розвитку та відтворення загалом.

Перехід до нового ставлення людини до самої себе зумовлює відповідну ритміку суспільного розвитку, поставання людини та людяного в ній – себто суспільства загалом – творчістю. Це зумовлює подальші напрями наукової розвідки – проблематика та практики розподілу як трансресії, надлишковості та мережовості.

Ключові слова: розвиток; логіка; світогляд; людина; суб'єкт; об'єкт; творчість; гуманізм.

HUMANISTIC DIMENSIONS OF MODERN SOCIAL DEVELOPMENT: STATUS, TRENDS AND PROSPECTS

R. Bogachev

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
wbox13@gmail.com*

On the basis of the characteristics of modern society and the theoretical basis of the concept of sustainable development we have opened a process of the formation of The Decent Man in The Decent Society. The Man's role is a role of the subject of historical process.

Genesis of the Category "Development" and review of historical progress as a process of the humans' transformation and the social development define the core values of the humanistic oriented society. These identify the problems of the humanization of a social life on the theoretical and methodological basis of the Creativity's study. Author proposes and determines the fundamental principles, mechanisms and means to stimulate civilizational choice of human and the present society in the coordinates of the truth, the goodness, the beauty and the utility.

Revolutionary change of the relations' mode of the man to himself, the dialogue and the cooperation become the basis of subject-to-subject relationships. And after this – the subject-to-subject relations in the fields of "live communication". There will be the real principles of planning and organizing

the real economy, of engineering and technical studying, principles of the organization of schools and other institutions, the real principles for the production of universal culture, social development and reproduction in general.

The transition to the new relation of Man to himself determines appropriate rhythm of social development, the creation of the Human and The humane in himself in process of the Creativity. These cause further directions of scientific exploration – human transgression, redundancy and “networking of live communication”.

Keywords: development; logic; philosophy; people; subject; object; creativity; humanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні характеризується переходом від класичної до холичної парадигми мислення: «ціле більше, ніж сума частин», «думай глобально, а дій локально» тощо. Синергетика проявляє свої особливі переваги при вивченні надскладних, ієрархічних, відкритих систем» та «розкриває інтегруючий потенціал, ціннісні настанови постмодернізму на міжкультурний, міждисциплінарний діалог» [10, 112]. На жаль, в реальності маємо інше.

В наслідок соціальної інтеграції в Західній Європі та Північній Америці в кінці ХХ – початку ХХІ століть відбувається активне заміщення національного суспільства мультикультурним. Цьому сприяє руйнування старих (індустріальних) соціально-політичних зв'язків, загальна атомізація суспільства, втрата не тільки людини, а й людяності загалом.

Навіть в економічній сфері результати глобалізації вже ставляться під великий сумнів [3]: глобалізація як соціально-економічна інтеграція світового економічного простору супроводжується його безжалісною фрагментацією та різким підвищенням рівня експлуатації кожного багатьох-всіх.

Більш того, на початку ХХІ століття дуже посилюється самодостатність в групі розвинених держав-сеньорів та складається стійка, доволі чисельна група надійно законсервованих у своїй економічній відсталості та політичній залежності країн-кріпаків. Саме останні, не маючи власних ресурсів та будь-яких преференцій у міжнародному розподілі праці, її результатів тощо, змушені беззастережно «інтегруватися» в світову економіку на будь-яких умовах. Незгодні швидко відправляються на узбіччя історії взагалі.

Вже в останні роки ХХ століття на тлі процесів глобалізації, інформатизації істотним чинником розвитку стає прогрес політехнологій як механізмів навмисних маніпуляцій людьми, «симулювання» та підкорення суспільних інтересів, трансформації цілих народів та держав в суто пасивний об'єкт зовнішніх впливів, «гвинтик» міжнародної політики. Згадаймо амебу як «ідеал розвитку» (О.В.Босенко), що передбачає деяку розслабленість, яка сприймається за свободу... Замість людини формується *людина-цвіль*, замість людей – *біомаса*, «*електорат*».

І результат – системна криза сьогодні, а вірніше: криза кризового способу життя (Б.В.Новіков), реальна можливість для більшості країн втратити не тільки власну *суб'єктність* в історичному процесі, але навіть й *суб'єктивність* та *ідентичність*, тобто незалежність.

Земля нібито застигла, охолола: отруєна людською кров'ю. Бо людство насильно заливає та напоє її бивством, помстою, злістю, заздрістю та зневагою. А разом із землею вимерають й людські душі: притуплюється чуйність, відвикають від доброти та краси, втрачаються орієнтири істини та корисності. Людей вже не жахають новини про вбитих, пораних та калік – дорослих, дітей, немовлят. Вони втрачають чутливість до людських страждань, чітко маркуючи світ на «своїх» та «чужих»... Тому і самі люди перетворюються на цифри, які покірно та приречено дозволяють себе додавати, віднімати, порівнювати відсотки... А як же гуманізм Давньогрецької філософії, гуманістичні інтенції християнства, антропотеїзм доби Відродження або антропоцентризм Нового часу? Як модернізується з часом джерело, механізм, напрям та результат суспільного розвитку?

Європейська цивілізація постає на принципі раціоналізму. З моменту Великого виклику силам природи людина здійснює послідовне подолання стихій природнього, культурного та психологічного буття; впорядковує їх, освоює та пристосовує під себе в логічно впорядкованих системах практик за принципами економічності та ефективності, рідше – етичності та естетичності, на жаль, дуже рідко – гармонійності. Джерелами раціоналістичної мотивації виступає острах перед стихіями хаосу та тягіння переформувувати простір на засадах передбачуваності.

Але чомусь останнім часом раціональність критикується як за недовіру до масової свідомості, що характеризується традиціоналізмом та ефективністю, так і за розмежування з гуманітарною елітою, яка дезорієнтована та дезадаптована в утилітарному та функціонально-

структурованому суспільстві. А тут ще й парадокс раціональності: підвищення рівня керованості за рахунок зниження різноманітності об'єкта управління (О.С.Панарін).

Зокрема, після становлення феномену міжнародної економіки та розгортання «холодної війни» в 50-60-ті роки ХХ століття технократична еліта під гаслами глобалізації знижує культурну різноманітність суспільства, знищуючи рудименти дотехнічної культури [3]: формуються наднаціональні мегапотоки, інтенсифікується раціоналізація виробництва та споживання за принципами «одне й те саме для всіх», «одне й те саме по всьому світу», «одне й те саме завжди». А з 80-тих років економічна еліта під гаслами неолібералізму починає «монетарну» революцію та демонтаж всіх «неринкових» соціально-економічних, суспільно-політичних та соціокультурних форм: задаються безальтернативні правила гри в лабіринті випадковості, зовнішніх, суто функціональних зв'язків, «вільного», бо неконтрольованого – такого, що скеровується антигуманістичними детермінантами, – ринкового простору.

Саме на тлі агресивних, антилюдських процесів глобалізації, за умов тотальної лібералізації всіх сфер суспільного життя розгортаються різні модули тотальної дезінтеграції людини-людей-люду. В чому причини цього? Вони осмислені та опрацьовані багатьма сучасними дослідниками. Так, поряд з *концепцією «золотого мільярду»*, яка передбачає гарантований рівень добробуту лише для населення «розвинених країн», однією з найбільш плідних альтернатив обґрунтування майбутнього люду є *концепція сталого розвитку*, яка має на меті запобігти спробам певних груп через маніпулювання суспільною свідомістю, здійснювати вплив на суспільне буття, довільно та свавільно визначати основні засади суспільного розвитку, себто консервувати посталі його форми. Але набувши де-факто теоретичного статусу, говорити про статус де-юре надто зарано...

Аналіз публікацій. Після виходу в 1972 році книги Д. Медоуза «Межі зростання» уявлення про сталий розвиток, ідеї засновника тектології О.Богданова, академіка АН СРСР М. Бухаріна та опрацювання ноосферного підходу В.Вернадського, згідно з яким раціональна людська діяльність є головним фактором розвитку, закладають основу сучасних уявлень про суспільний розвиток [9].

В межах діяльнісного, а потому – творчого підходу в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття робляться спроби подолати перешкоди на шляху суспільного розвитку. Виключно гуманістичні інтенції можна відчути крізь призму надбань авторів цього напрямку: Г.С. Батищева, М.Л. Злотоїної, Е.В. Ільєнкова, В.П. Іванова, Г.О. Давидової, А.С. Канарського, М.О. Ліфшиця, Л.К. Науменко, Б.В. Новікова та інших [2, 4, 5, 6, 7]. Так в межах творчого підходу формується методологічне підґрунтя нового *світовідношення*, нових підходів до незворотніх, спрямованих та закономірних змін на основі механізмів самоорганізації та самодіяльності, побудови так званої нової матриці «інакше-можливого» (О.С. Панарін). Відповідно формулюються й нові предикабilities та категорійні блоки: розмежування (рос. распределение) (Новіков Б.В.), мереживо-мереживість-мережування (Новіков Б.В., Богачев Р.М.), надлишковість (Мельниченко А.А., Іщенко А.М.), безмірність тощо.

У термінах суспільного відтворення: виробництво речей – виробництво ідей – виробництво людей; від суспільства «трудящих» (рос.) до суспільства «творящих» (рос.) (Б.В. Новіков); формотворення – культуротворення – свободотворення; біосфера – ноосфера – креатосфера (Б.В. Новіков, А.А. Мельниченко, Р.М. Богачев). Така ритміка дозволяє принципово по-новому осягти процес соціалізації та суспільного розвитку загалом, але потребує перманентної рефлексії стану та постійного опрацювання відповідних тенденцій та перспектив.

В той же час теоретична основа концепції сталого розвитку – ноосферний підхід В. Вернадського, – стає плідною основою для постановки і вирішення соціально-філософських та загальносистемних проблем у працях М. Згуровського, З. Герасимчук, С. Дорогунцова, О. Ральчук, Л. Мельник, А. Мельниченка, Н. Багрова, В. Геєця, Б. Данилишина, М. Долішньої, І. Недіна, А. Гранберга, В. Матросова, М. Моїсєєва тощо.

Але й до цього часу залишається багато спірних питань, які породжують спроби спростувати гуманістичний потенціал *концепції сталого розвитку* [9], здійснити перевтілення на засадах мальтузіанства сучасних теорій управління з метою збереження status quo окремих політичних та соціальних груп, тобто збереження відповідного стилю та способу життя за рахунок інших. Тому без створення міцного методологічного та методичного фундаменту, дійсно наукового обґрунтування дій на всіх рівнях системи управління вирішити проблему суспільного розвитку неможливо.

Метою дослідження є рефлексія категорії розвиток та історичного прогресу як процесу перетворення людини із засобу суспільного розвитку в його самоціль; окреслення основних цінностей гуманістично орієнтованого суспільства, проблем гуманізації суспільного життя та механіз-

мів їх вирішення; визначення засадничих принципів та механізмів та засобів стимулювання цивілізаційного вибору напружу поставання людини.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Почнемо з невеличкого історичного екскурсу в становлення категорії «розвиток». Вже стародавня філософська традиція характеризується рефлексією процесів розвитку взаємозв'язків у світі в ідеях єдності, дихотомії, єдності протилежностей та принципах світового порядку, ускладнення, спонтанності, Інь-Янь: в світі діє єдине первісне повітря в двох видах – *Інь* та *Янь*, – за якими здійснюється *розвиток* (дія повітря *Янь*) та *звиття* (дія повітря *Інь*) як буття та загибель тварин відповідно.

В подальшому, незважаючи на різноманітність та суперечливість філософських концепцій античності, зосереджених переважно на проблемах феноменологічної множинності світу та його субстанціональної єдності, з'являються ідеї, розвиваючи або заперечуючи які, мислителі наступних епох відпрацьовують свої погляди на ключові аспекти розвитку (Геракліт, Платон, Арістотель). І.Кант називає цей період «ризикованою пригодою розуму» з причин неможливості застосування тогочасної ідеї розвитку до цілих сфер пізнання [5].

Сам І.Кант застосовує ідею розвитку для пояснення походження Сонячної системи, Ж.Л.Бюффон пов'язує її з історією Землі, Ж.Б.Ламарк використовує її для пояснення еволюції живого, І.Г.Гердер – для опису історії культури, Ч. Дарвін розглядає принцип розвитку як основний принцип біології. Перелік можна продовжувати, але тільки в класичну добу людина робить найпотужніші кроки до досконалості, до пізнання себе самої.

Так, німецька класична філософія в особі Г.В.Ф. Гегеля дарує людству ідею розвитку як аналітично-синтетичну категорію [2], що є результатом здійснення суперечностей прогресу-регресу, життя-смерті тощо. При цьому протилежності взаємопереходять одна в одну, мають тяжіння одна до одної, взаємно перетворюються та взаємно виражаються одна в іншому, через інше й для іншого, мають тяжіння до вирішення, тобто виступають протилежностями у складі здійснюваної діалектичної суперечності. Тому «в сутності все відносно» стає відомим гегелівським законом.

Стосовно поняття «звиття», яке фігурує поряд з поняттям «розвиток» ще у стародавній філософській традиції, то слід відзначити, що між згортанням та розгортанням (complicatio-explicatio) М. Кузанського, з-виттям та роз-виттям (enveloppemens – developpemens) Г. Лейбніца та імпліцитністю – експліцитністю (im-plicatio – ex-plicatio) сучасних філософів різниця доволі незначна.

Так, Л. Карсавін відзначає, що розвиток (e-volutio, ex-plicatio, Ent-wickelung, de-velopment), в протилежність звиттю (in-volutio, im-plicatio, Ein-wickelung, en-velopment), є розгортанням, розкриттям чогось потенційно, але тільки потенційно даного, тобто актуалізація того, що не минуло, збагачення буття. Саме ці поняття, як і монадологія Лейбніца в цілому, виступають однією із базових засад російської метафізики всеєдності, філософської рефлексії категорій *всеєдине*, *всеєдність* у межах живого та невичерпного за своєю творчою потугою світу у працях М. Лоського, П. Флоренського, С. Булгакова, С. Франка, І. Ільїна, Л. Карсавіна.

Цима філософами здійснюється спроба розкрити зміст об'єктивної *гармонійної* та *органічної множинної єдності* в дійсності як *взаємопроникнення у творчому спілкуванні*. Звідси й *символічна особистість* Л.Карсавіна, органічне та неорганічне тіло людства як *всезагальне чуттєвище* В.Соловйова.

Слід зазначити, що паралельно відбувається історичне перетворення людини із засобу суспільного розвитку в його самоціль. З того самого моменту, коли первісна людина встає на ноги, її найменш захищена частина тіла – живіт, – опиняється на рівні іклів основних хижаків доісторичної доби. Людина робить свій цивілізаційний вибір – кидає виклик, виклик необхідності суто пристосовуватися під зовнішні умови та починає пристосовувати ці умови під себе. Виникає суперечність Внутрішнього та Зовнішнього, починається сходження *формотворення-культуротворення-свободотворення*, відбувається розвиток суспільних взаємовідносин та поставання людини як істоти БІОсоціальної, але все більше соціальної.

Аналогічність та паралельність процесів в суспільному житті та в мисленні не випадкова. Філософія стає першою формою суспільної свідомості, яка протиставляє себе міфологічному світогляду. Наша цивілізація народжується в колиці античної філософії та християнства. Ще Демокріт з Абдер визначає, що бути мудрим – це правильно мислити, правильно говорити та правильно практично діяти. Сократ метою пізнання вважає належну дію людини в гармонії з природою та собою. Звідси формулюється ідеал *калокагатії* («розумна доброта та красива користь») [6]. Ніби все зрозуміло. Чітко проведено кордон: добро й зло, Світ та анти-Світ. Вперед – відкритий до людяності шлях! Але чомусь й досі немає розуміння того, що знищує людину або

породжує людяність в ній? Що є матрицею відбудови Світу або його руйнування, понівечення, спотворення в анти-Світ?

Повернемося до Давньогрецької класичної філософії, яка утримує в собі паростки всього дві тисячі п'ятисотрічного поставання людства з глибин ідопоклонства протоісторії до антропотейзму Відродження, потому – світського антропоцентризму Просвітництва та Нового часу [8], а в перспективі – до світла гуманізму у всезагальній формі дійсної історії.

Вже категорії Арістотеля формують основне суспільне відношення – *суб'єкт-об'єктне*, – що воно стає основою соціальних відносин та поставання людини протягом наступних тисячоліть; матрицею-паттерном суспільної взаємодії; «породжуючим відношенням», за Л.С. Виготським, яке породжує не тільки людину як сукупність суспільних взаємозв'язків, але й людяне в ній, тобто суспільство.

Нагадаємо: за Арістотелем кожна з речей, про яку можливо висловити судження, можливо підвести під одну з 10 основних категорій, що є найзагальнішими родами. Перші сім категорій: «*Субстанція*»; «*Кількість*»; «*Якість*»; «*Відношення*»; «*Простір*»; «*Час*»; «*Стан*», – визначають формат-матрицю *Світосприйняття-Світогляду* та є засадничими для поставання сучасної науки та наукового світогляду. Останні три: «*Дія*» – зовнішнє здійснення змін в деякому іншому предметі; «*Володіння*» – наявність постійної зовнішньої обставини речі; «*Страждання*» – прийняття змін від деякого іншого предмету, зовнішній вплив – стають основою породжуючого відношення, відповідного суспільного поступу загалом.

Так, одна із ранішніх змісто-форм матриці-паттерну породжуючого відношення – це релігія як місток від Убогого до Бога-творця. Сиріч: шлях від об'єкту (впливу, примусу, тиску, гноблення тощо) до суб'єкту (формотворення, культуротворення, світовідбудови). Себто: той самий шлях поставання *особистості* як *суб'єктності історичного процесу*.

Історичний характер розбіжності – розузгодження *сутності людини* як творця та *існування людини* як «образа та подоби Божої», – дозволяє констатувати, що *суб'єкт-об'єктний тип зв'язків та відносин* (вплив, наказ, володіння, примус, пригнічення, гноблення як модуси односторонньої, деформованої, розірваної в своїй основі взаємодії) спочатку стає основою формування *людини економічної* Адама Сміта, а потому – *людини суспільної* [11]. І хоча породжується людина, але, на жаль, не завжди постає людяне в ній. Причина – обмежений потенціал суб'єкт-об'єктної матриці-паттерну Арістотеля.

До речі, латинське слово *diabolus* спочатку має значення «поділ єдиного цілого на протилежні частини», тобто розділення, розузгодження, а вже потім воно історично наповнюється негативним, виключно руйнівним змістом... Звідси й *divide et impera* (лат.) як максима римського сенату, *divide ut regnes* (франц.) Людовіка XI та Катерини Медичі – «розділай та володарюй», – як принцип практичного втілення «диявольського», розділяючого потенціалу суб'єкт-об'єктної матриці.

Так чому обмежений? Ось і в Новий час, коли гуманістичні максими часів Давньогрецької класичної філософії стимулюють розгортання гуманістичних інтенцій християнства та теорій доби Відродження. Ще Євангеліє від Матвія окреслює контури нових *суб'єкт-суб'єктних зв'язків*: «І так во всьому, як хочете, щоб з вами робили люди, так робіть і ви з ними; бо в цьому закон і пророки».

Але незважаючи на це, навіть вчення Христа про те, що належить любити ворога свого та підставляти йому ліву щоку, коли вдарили по правій, не знищує давній лозунг «око-за-око, зуб-за-зуб»... Тому в суспільстві чітко виконується третій закон Ньютона: закон дії та протидії – для соціальної форми руху...

Тому Томас Гоббс засобом захисту від егоїстичної природи людей, яка призводить до *Bellum omnium contra omnes* (лат) – «війни всіх проти всіх», – бачить лише чітке суб'єкт-об'єктне формування суспільства через визнання необхідності захисту в особі нового суверена – держави. А Джон Локк вбачає в державі незалежного суддю, своєрідного опікуна для підопічного – народу. А в сутності – це турбота, щоб ні у якому разі людина не змогла відчутти себе в БЕЗПЕЦІ, без-ОПІКИ – безумовно турботливої та необхідної, – яку нав'язано ззовні; відчутти себе дійсним суб'єктом історичного процесу, процесу історіотворення.

Більш того, навіть найрадикальніша концепція суспільного договору та народного суверенітету Ж.-Ж. Руссо та класичний варіант теорії поділу влади Ш. Монтеск'є не здатні подолати подальше протиставлення об'єкту та суб'єкту.

І Кант гостро відчуває таке «диявольське» роздвоєння світу та закладає філософські основи правової держави. Відповідно до його думок, людина є істотою, яка існує серед інших членів роду та має потребу в господарі, який зламує його власну волю та змушує підкоритися загальноновизнаній волі, за якої кожний може користуватися власною свободою. Цей універсальний пан – рід людський. Тому у відносинах раба й пана – об'єкта та суб'єкта впливу – нічого не зміню-

ється та змінитися не може. Але влада має бути обмежена правом, і в правовій державі громадяни керуються вмінням розуму та моральними нормами-вимогами категоричного імперативу [8], яким активізується запобіжний вплив інтенцій *суб'єкт-суб'єктних взаємодій*.

Потому – революційні зміни та принципи французького революційного законодавства в «Декларації прав людини та громадянина» 1789 року: «Свобода складається з права робити все те, що не шкодить іншому; таким чином, здійснення кожною людиною її власних прав не має ніяких інших обмежень, окрім тих, котрі забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами». Але нічого по суті не змінюється, у Франції з часом відновлюється диктатура та монархія.

І ось наступний крок – політико-правова теорія Г.В.Ф. Гегеля, його діалектика раба та пана, «всесвітня філософія як прогрес усвідомлення свободи». Саме Г.В.Ф. Гегель дарує світу категорію «розвиток» та новий формат мислення – діалектичну логіку як логіку розвитку [2].

В форматі логіки Арістотеля з її суб'єкт-об'єктним основним відношенням, раб, як відомо, не про свободу мріє, а про свої власні рабів. У форматі логіки Гегеля відбувається взаємне проникнення протилежностей: «пан є рабом свого раба, а раб – є паном свого пана». Безумовно, на вершині історичного процесу кожна людина стає вільною в-собі-та-для-себе; не тільки в можливості, але й в дійсності. Але чомусь й досі «раб не може без пана, а пан – без раба». Й досі пан та раб згодні на консервацію суперечності та збереження формату суб'єкт-об'єктних відносин. Й досі вирує «війна всіх проти всіх», що стимулюється новими способами втілення принципу «розділяй та володарюй».

Чому? І в формальній логіці, і в буденному житті свобода особистості – *реальна* – закінчується там, де починається свобода іншого. Так виникає та до певної міри розгортається – але не здійснюється – діалектична суперечність *Суб'єкта* та *Об'єкта*. Тому в реальності так не хочеться обмежувати власну свободу для її поширення на новому рівні взаємного проникнення – «слияння в неслияном» (рос). Набагато простіше зневажити, понівечити, поруйнувати свободу іншого – тим самим механічно розширюючи межі власної «свободи та гідності», але в форматі павутиння суб'єкт-об'єктних відносин...

Лише в діалектичній логіці через гегелівські категорії «міра» та «зняття» здійснюється заперечення меж власної самості із збереженням належного. Саме в цій логіці розвитку *свобода дійсна* починається зі зняттям особистої самості: там де закінчується людина, починаються люди; там де закінчуються люди – починається людство [6]. Але це відбувається лише за умов повернення гегелівської діалектичної суперечності зі спекулятивних висот ефіру в-собі-й-для-себе існуючих ідей до реальності у формі «розум існував завжди, але не завжди в розумній формі» та констатації історичного характеру розбіжності сутності та існування людини.

Саме тому ми й констатуємо, що в межах діяльнісного, а потому й творчого підходів здійснюється подолання джерела цієї розбіжності – старого основного суспільного відношення. Здійснюється актуалізація можливості об'єктивної гармонійної та органічної множинної єдності як взаємопроникнення у творчому спілкуванні, суспільного розвитку загалом.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Використання творчого підходу для збагачення концепції сталого розвитку дозволяє обґрунтувати необхідність рішучої, якісної, **революційної зміни самого способу відношення ЛЮДИНИ ДО СЕБЕ**, узагальнити напрями та характер сходження від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного, а потому – суб'єктісно-суб'єктного типу взаємодій (див. Таблицю 1).

Таблиця 1.

Ритміка поставання людини в процесі суспільного розвитку

Критерії поставання людини	Людина економічна	Людина суспільна	Людина-творець, повністю усупільнена
Система суспільного відтворення	Виробництво речей	Виробництво ідей	Продуктування людей
Основне суспільне відношення	Суб'єкт-об'єктні	Суб'єкт-суб'єктні	Суб'єктно-суб'єктні
Принцип організації зв'язків	Розподіл діяльності	Розподіл самодіяльності	Творчість як розподіл самодіяльності та самодіяльнісний розподіл
Форма організації зв'язків	Ієрархічні вертикальні зв'язки	Вертикальні та горизонтальні взаємозв'язки	Мереживо взаємозв'язків
Тип управління	Авторитет влади	Влада авторитету професії	Влада конкретного виду творчості

Саме так відбувається поставання людини як суб'єкта історії, культурно-історичного процесу. Дійсної суб'єктності в просторі, хронотопі дійсної культури. Саме в хронотопі загальнолюдської культури умовою діяльності людини стає діалог, співробітництво як основа суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, а далі – поліфонія суб'єктно-суб'єктних взаємовідносин в царині «живого спілкування».

Розмежування як постійний вихід за власні межі, *надлишковість* (рос. избыточность) як джерело невичерпаності та нестримності, індикатор життєздатності – корелят пасіонарності Л. Гумельова, *мережування* суб'єктно-суб'єктних відносин як невичерпне джерело повноти своєрідності, самостійності і самодіяльності кожного-багатьох-всіх – стають новими принципами мислення та організації життя, що потребують подальшого дослідження, теоретичного обґрунтування та практичного втілення.

Саме це і є атрибутами дійсної свободи кожного-багатьох-всіх у сходженні до *креатосфери*. Вони актуалізуються в процесах *трансконденції*, *трансересії*, коли не в розділі та протиставленні, а у взаємному проникненні – «злитті» з іншими-багатьма-всіма, – в процесі розмежування постає людина як суб'єкт історичного процесу, дійсна суб'єктність, людина-творець, «Господар та Володар всього минушого-сущого-прийдешнього».

Саме такі гуманістичні інтенції щодо всебічного розвитку всіх здатностей, сутнісних сил людини стають реальним принципом планування, реальної організації економіки, реальним принципом інженерно-технічної думки, організації школи та всіх інших інституцій – реальними принципами продукування загальнолюдської культури, суспільного розвитку та відтворення загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босенко В.А. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии / В.А. Босенко – К.: Всеукраинский союз рабочих, 2004. – 352 с.
2. Босенко В.А. Всеобщая теория развития / В.А. Босенко. – К., 2001. – 470 с.
3. Друкер П.Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества / П.Ф. Друкер. – М.: ООО «И.Д.Вильямс», 2007. – 336 с.
4. Злотина М.Л. Диалектика / М.Л. Злотина; отв.ред. Ю.А. Мелков. – Киев: ПАРАПАН, 2008. – 264 с.
5. Ильенков Э.В. Об идолах и идеалах / Э.В. Ильенков. – М.: Наука, 1968. – 319 с.
6. Новіков Б.В. Двадцять шість тезисов об управленіи и власти / Б.В. Новіков // Сучасні проблеми управління: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 26-27 листопада 2009 р., м. Київ. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – С. 82-84.
7. Новіков Б.В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Б.В.Новіков. – К.: НТУУ «КПІ», 1998. – 310 с.
8. Сент-Віктор П.де. Боги и люди / П.де Сент-Віктор – К.: Медуза, 1992. – 336 с.
9. Тульчинська С.О., Мельниченко А.А., Акімова О.А. Управління у сфері освіти і науки як фактор забезпечення сталого розвитку держави та регіонів: монографія / С.О. Тульчинська, А.А. Мельниченко, О.А. Акімова. – К.: Видавництво ВП «Едельвейс», 2012. – 352 с.
10. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / Г.Хакен. – М.: Мир, 1985. – 236 с.

REFERENCES

1. Bosenko, V. A. (2004). *To educate the educator. Notes on philosophical questions of pedagogy and pedagogical problems of philosophy*. Kyiv : Vseukrainskij sojuz rabochih (In Russian).
2. Bosenko, V. A. (2001). *The universal theory of development*. Kyiv (In Russian).
3. Druker, P. F. (2007). *The age of discontinuity: Guidelines to our changing society*. Moscow: ООО "I.D.Vil'jams" (In Russian).
4. Zlotina, M. L (2008). *The dialectics*. Kyiv : PARAPAN (In Russian).
5. Il'enkov, Je. V. (1968). *About the idols and ideals*. Moscow : Nauka.

6. Novikov, B. V. (2009). Twenty six theses on management and power. In *Suchasni problemy upravlinnia: dialektyka tsentralizatsii ta detsentralizatsii*. Kyiv : NTUU "KPI", 82-84 (In Russian).
7. Novikov, B. V. (1998). *Creativity as a way to make humanism*. Kyiv : NTUU "KPI" (In Ukrainian).
8. Sent-Viktor, P. de. (1992). *Gods and men*. Kyiv : Meduza (In Russian).
9. Tulchynska, S. O., Melnychenko, A. A., and Akimova, O. A. (2012). *Management in Education and Science as a factor of sustainable development of the country and regions*. Kyiv : VP "Edelveis" (In Ukrainian).
10. Haken, G. (1985). *Synergetics. Hierarchy of instability in self-organizing systems and devices*. Moscow : Mir (In Russian).

Стаття надійшла до редакції 25.08.2015 р.